

Öğretmen Adaylarının Kaynaştırma Konusunda Bilgilendirilmelerinin Kaynaştırmaya Yönelik Tutumlarının Değişimindeki Etkililiği*

Özlem Gözün**

Ahmet Yıkılmış***

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Özet

Bu araştırmada kaynaştırma konusunda hazırlanan bilgilendirme programının öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumları üzerinde etkili olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma "ön test - son test" kontrol gruplu, bağımlı değişkeni öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik tutumları, bağımsız değişkeni ise kaynaştırma konusunda hazırlanan bilgilendirme programı olan deneysel bir çalışmadır. Araştırmanın örneklemini Eğitim Fakültesi Fen Bilgisi Öğretmenliği, Matematik Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ve Türkçe Öğretmenliği programlarında öğrenimlerini sürdüren 3. sınıf öğrencilerinden toplam 174 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Her bir program için öğretmen adayları random yöntemiyle seçilerek deney ve kontrol gurubu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Deney grubunda 83, kontrol grubunda ise 91 öğretmen adayı bulunmaktadır.

Deney grubunda yer alan öğretmen adaylarına haftada bir gün 3 saat olmak üzere 5 haftada toplam 15 saatlik bir bilgilendirme programı uygulanmıştır. Kontrol grubundaki öğretmen adaylarına ise herhangi bir

* İlk yazarın Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Eğitim Bölümü'nde hazırlamış olduğu yüksek lisans tezidir. (XIII. Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuştur).

** Öğr. Gör., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü.
E-Posta: gozun_o@ibu.edu.tr

*** Yrd.Doç.Dr. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü.
E-Posta: ayikmis@hotmail.com

bilgilendirme yapılmamıştır. Bilgilendirme programı, kaynaştırma eğitimi hakkında hazırlanan bilgilerin sunulması; simulasyon çalışmaları, kaynak konuşmacıların katılımı, özel gereksinimli çocuklarla etkileşim ve grup tartışması tekniklerini içerecek şekilde düzenlenmiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak, Antonak ve Larivee (1995) tarafından geliştirilen, Kırcaali-İftar (1996) tarafından geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılarak Türkçe'ye uyarlanan "Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği" kullanılmıştır. Bu ölçek deney ve kontrol gruplarına, bilgilendirme programı öncesi ve sonrasında eş zamanlı olarak uygulanmıştır. Öğretmen adayları hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan Bilgi Formu'ndan yararlanılmıştır. Elde edilen verilere uygulanan t- testi sonuçları, kaynaştırmaya yönelik bilgilendirme programının öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumları üzerinde olumlu etkisinin olduğunu göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Kaynaştırma, tutum değiştirme, öğretmen adayları

Abstract

This study aims to investigate whether informational program for prospective teachers about mainstreaming is effective for changing their attitudes toward mainstreaming education or not.

The present study included a pre-test, post-test, and control group experimental design with prospective teachers' attitudes toward mainstreaming as dependent variable and informational program about the topic of mainstreaming as independent variable. The sample consists of total 174 third-year students in the teachers college of math, science, Turkish, and social science. All participants were randomly selected from these departments. Eighty-three students were randomly assigned to experimental group and 91 students to control group.

In the experimental group, participants received the total of 15-hour informational program about mainstreaming (3-hour training in any day of a week for 5 weeks), but control group did not receive the informational program. Informational program was designed to include presenting knowledge about mainstreaming, simulation activities, professional speakers' presences, interaction with children with special needs, and group discussion techniques about this program.

In this study, the Opinions Relative to Mainstreaming Scale (ORMS) developed by Antonak and Larivee (1995) and translated into Turkish and studied its psychometric properties by Kırcaali-İftar (1996) used to collect the data. First, participants were asked to give information about themselves with a questionnaire form developed by the researcher. And then, the ORMS was administered to both experimental and control groups before and after informational program at the same time. Finally, t-test analyses revealed that informational program about mainstreaming had positive effects on changing prospective teachers' attitudes toward mainstreaming education.

Key Words: Mainstreaming, attitude change, prospective teachers

Özel gereksinimli bireylerin, toplumda bağımsız ve üretken bireyler olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri günlük yaşam içinde yer alan becerileri yerine getirmelerine bağlı olmaktadır. Özel gereksinimli bireylerin toplumsal rolleri üstlenebilmeleri için tam bağımsızlık kazanmaları önemlidir. Bu rolleri kazanabilmeleri, bu bireylerin gereksinimleri ve yapabildikleri dikkate alınarak eğitim gereksinimlerinin belirlenmesi ve gereksinimlerine uygun eğitim ortamlarının sunulmasıyla mümkün olabilmektedir. Hem insancıl görüş gereği, hem de demokratik görüş gereği özel gereksinimli bireylerin yetenek, yeterlilik ve gereksinimleri dikkate alınarak eğitilmeleri gereklidir. Dolayısıyla özel gereksinimli bireylerin toplum dışına itilmesi yerine toplumla daha kolay kaynaşmaları, bütün eğitim imkanlarından yararlanmalarına bağlıdır (I. Özürlüler Şurası, 1999; Cavkaytar, 2003; Civelek, 1991; Eripek, 1992; Kırcaali-İftar, 1998).

Özel gereksinimli bireylerin toplumsal yaşam içinde bağımsız olarak yaşayabilir hale getirebilmek için yapılması gerekenler iki grupta ele alınabilmektedir.

Bunlar:

a) Yaşadığımız çevreyi özel gereksinimli bireylerin kullanabilecekleri hale getirmek

b) Özel eğitim aracılığıyla özel gereksinimli bireylere bilgi ve beceri kazandırmak (Kırcaali-İftar, 1998).

Özel gereksinimli bireylerin toplum hayatında bağımsız yaşayabilmelerinde önemli olan diğer bir etmen de onlara özel eğitim aracılığıyla gereksinim duydukları bilgi ve becerileri kazandırmaktır. Bu da özel eğitim ile olmaktadır (Eripek, 1998).

Özel gereksinimli bireylere eğitim hizmetleri sağlayan eğitim ortamları en az kısıtlayıcıdan başlayıp en fazla kısıtlayıcıya doğru normal eğitim okullarındaki normal sınıflar (Kaynaştırma), kaynak oda, normal eğitim okullarındaki özel eğitim sınıfları (Alt özel sınıflar), ayrı özel eğitim okulları ve ev/hastane olmak üzere sıralanmaktadır (Eripek, 2003: Akt., Özbaba, 2000, M.E.B. 2000).

En az kısıtlayıcı ortam, her çocuğun ihtiyaç ve yeterliliklerine göre belirlenir. En az kısıtlayıcı ortam çerçevesinde eğitim ortamlarına baktığımızda en üst seviyesini kaynaştırma eğitimi oluşturmaktadır (Kırcaali-İftar, 1998).

Kaynaştırma, "herkese eşit eğitim fırsatı sağlanması" düşüncesiyle, 1970'li yıllarda İskandinav ülkelerinde ortaya çıkan ve sonra, Avrupa ve Amerika'ya sıçrayan normalleştirme ilkesinin eğitsel bir sonucudur (Diler, 1998).

Kaynaştırma, gerektiğinde sınıf öğretmene ve/veya özel gereksinimli öğrenciye destek özel eğitim hizmetleri sağlanması koşulu ile, özel gereksinimli öğrencilerin normal eğitim ortamlarında eğitilmesidir şeklinde tanımlanmaktadır

(Kırcaali-İftar, 1992; Osborne ve Dimattia, 1994; Salend, 1998).

Kaynaştırma programının başarılı yürütülmesi çeşitli değişkenlere bağlıdır. Bu değişkenler; yöneticiler, öğretmenler, aileler, kaynaştırma öğrencileri, normal öğrenciler ve fiziksel ortamdır (Diler, 1998, Kırcaali-İftar, 1998).

Kaynaştırmada bir okulun yaklaşımı personelin inançlarına bağlı olur. Çünkü negatif tutumlara yönelim kaynaştırmanın potansiyelini engeller (Elliott ve McKenney, 1998).

Sınıf öğretmeni her türlü sınıf koşulunda, özellikle özel gereksinimli olan öğrencilerin normal gelişim gösteren çocukların bulunduğu sınıfa kaynaştırılmasında hem sınıfını sosyal iklimi, hem de davranışlar açısından güçlü bir arabulucudur (Walker ve Lamon, 1987). Sınıftaki çocukların gereksinimlerinin karşılanması, sınıfta sağlıklı etkileşimlerin kurulması ve sürdürülmesi, özel gereksinimi olan çocukların sınıfa, okula, hatta topluma sosyal kabulü büyük ölçüde öğretmene bağlıdır (Avcı, 1998).

Kaynaştırma programında yer alan öğretmenler kaynaştırma programlarının kişisel ve mesleki hayatlarını geliştirdiğini belirtmektedirler. Yapılan araştırmalar, öğretmenlerin kaynaştırmaya bakış açılarının, kendi eğitim düzeylerinden, özel eğitime ilişkin eğitimlerinden ve aldıkları destekleyici hizmetin yeterliliğinden olumlu bir şekilde etkilendiğini göstermektedir (Salend, 1998).

Birçok araştırmacı öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin olumsuz tutumları ile özel gereksinimli bireylere sunulan öğretimin ve destek hizmetlerin nasıl olması gerektiği konusunda bilgi eksiklikleri olduğu için kaynaştırma programına karşı olumsuz görüş geliştirdiklerini ifade ettikleri görülmüştür (Barton, 1992; Batu, 1997; Diken, 1998; Familia-Garcia, 2001; Lake, 1978; Mağden ve Avcı, 1999; Markell, 1976; Metin ve Güleç, 1998; Sargın, 2002; Uysal 1995).

Kaynaştırmanın başarısı ve yaygınlaşmasında bu denli önem taşıyan öğretmenlerin olumsuz tutumlarının değiştirilmesi iki yolla mümkün olmaktadır:

- 1- Hizmetiçi eğitim programları
- 2- Hizmetöncesi eğitim programları

Hizmetiçi eğitim, kaynaştırma becerilerinin kazanılmasına karşı olumlu tutumun arttırılmasında etkilidir. Öğretmenlere, özel gereksinimli çocuklarla çalışırken gereksinim duydukları alanlarda bilgi ve beceri kazandırmayı amaçlayan hizmetiçi eğitim programlarının içeriklerinin iyi düzenlenmiş olması bu programların etkililiğini arttırmaktadır. Bu programlar aracılığıyla öğretmenler özel gereksinimli çocuklar hakkında bilgilenme, bakış açısı geliştirme, daha gerçekçi beklentiler oluşturma olanağı elde edebileceklerdir (Kayaoğlu, 1999, Şahbaz, 1997).

Yetiştirilecek olan öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik olarak bilgilendirilmelerinin öğretmenlerin tutumlarını önemli derece etkileyeceği düşünülmektedir. Bu konuda

özellikle sınıf öğretmenleri üzerinde yapılmış olan araştırmalar olmakla birlikte (Akçamete ve Kargın, 1994; Kayaoğlu, 1999; Kilgor, 1982; Leyser ve Abrams, 1983; Mayhew, 1994; Şahbaz, 1997; Yıkılmış, Şahbaz ve Peker, 1997) branş öğretmenlerine yönelik olarak kaynaştırmayla ilgili hizmetiçi ve hizmetöncesi bilgilendirmenin yapıldığı araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle, branş öğretmen adaylarının özel gereksinimli çocukların kaynaştırılması konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının değişmesindeki etkililiğini inceleyen bu çalışmanın yapılması gerekli görülmüştür.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, kaynaştırmaya yönelik hazırlanan bilgilendirme programının, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören branş öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarının değişmesinde etkili olup olmadığını ortaya koymaktır.

Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Kaynaştırmaya yönelik bilgilendirme programı Eğitim Fakültesi Matematik Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği anabilim dallarına devam eden öğretmen adaylarının tutumlarının değişmesinde etkili midir?

2. Kaynaştırmaya yönelik bilgilendirme programı Matematik Öğretmenliği programında öğrenim gören öğretmen adaylarının

tutumlarının değişmesinde etkili midir?

3. Kaynaştırmaya yönelik bilgilendirme programı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programında öğrenim gören öğretmen adaylarının tutumlarının değişmesinde etkili midir?

4. Kaynaştırmaya yönelik bilgilendirme programı Fen Bilgisi Öğretmenliği programında öğrenim gören öğretmen adaylarının tutumlarının değişmesinde etkili midir?

5. Kaynaştırmaya yönelik bilgilendirme programı Türkçe Öğretmenliği programında öğrenim gören öğretmen adaylarının tutumlarının değişmesinde etkili midir?

Yöntem

Evren ve Örneklem:

Bu araştırmanın evrenini, 2002-2003 öğretim yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fen Bilgisi Öğretmenliği, Matematik Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, ve Türkçe Eğitimi programlarına devam eden 3. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Öğrencilerle görüşülerek kaynaştırmaya yönelik öğretmen adaylarının tutumlarına yönelik araştırma yapılacağı açıklanmış ve katılmak isteyenlerin bu araştırmaya dahil edileceği belirtilmiştir. Bu görüşme sonucunda dört anabilim dalında toplam 174 öğretmen adayı araştırmaya katılabileceğini belirtmişlerdir. Deney ve kontrol grubunu oluşturacak denekler ise örnekleme oluşturan 174 kişi arasından random yöntemiyle seçilmiştir. Deney ve kontrol grubunda yer alan öğretmen

adaylarının özelliklerine göre demografik Tablo1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Deney ve Kontrol Grubunda Yer Alan Öğretmen Adaylarının Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Gruplar		Deney		Kontrol
		N	%	N %
Devan Edilen Öğretmenlik Programı	Fen Bilgisi	27	33	22
	Matematik	15	18	24
	Sosyal Bilgiler	26	31	21
	Türkçe	15	18	23
				33
			36	15
			17	
Toplam		83	100	91 100
Cinsiyet	Kız		46	38
	Erkek	45	54	43
				52
				57
Toplam			83 100	91 100
Ailede Engelli Birey	Evet	1	1	3
	Hayır	82	99	3 88 97
Toplam			83 100	91 100
Yakın Çevrede Engelli Birey	Evet		28	27
	Hayır	34	55	64
		66		70
Toplam			83 100	91 100

Araştırma grubu deney ve kontrol olmak üzere 2 gruptan oluşmuştur. Araştırma kapsamına alınacak öğretmen adaylarının seçiminde, öğretmen adayları daha önceden özel eğitim ve kaynaştırma

ile ilgili bir eğitim programına katılmaması ölçütü olarak alınmıştır.

Araştırma Modeli: Bu araştırma, deneme modellerinden öntest ve sontest kontrol grubu modelidir.

Araştırmada bağımsız değişken olan kaynaştırmaya ilişkin bilgilendirme programının, bağımlı değişken olan öğretmen adaylarının tutumlarını nasıl etkilediği belirlenmek istenmiştir. Random yöntemiyle deney ve kontrol grupları belirlenmiştir. Bilgilendirme programının uygulandığı grup deney grubu, hiçbir bilgilendirme yapılmayan grup ise kontrol grubu olarak kullanılmıştır. Her iki grupta da deney öncesi ve deney sonrası "Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği" uygulanarak ölçmeler yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları:

Araştırmada verileri toplamak için, "Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği" ve "Bilgi Formu" kullanılmıştır.

Öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin tutumlarında değişiklik meydana gelip gelmediğini belirlemek amacıyla, Antonak ve Larivee (1995) tarafından geliştirilen ve Kırcaali-İftar (1996) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği" kullanılmıştır. Kaynaştırmaya ilişkin Görüşler Ölçeği beşli dereceleme ölçeği biçiminde olup Tümüyle katılıyorum= 1, Katılıyorum= 2, Kararsızım= 3, Katılmıyorum= 4, Kesinlikle katılmıyorum= 5 seçeneklerini içermektedir:

Ölçekte 2, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 14, 18, 19. maddeler ters maddelerdir. Dolayısıyla maddeler puanlanırken, Kesinlikle katılmıyorum= 1, Katılmıyorum=2, Kararsızım= 3, Katılıyorum= 4, Tümüyle katılıyorum= 5 olarak değerlendirilip tersten puanlama yolu yeğlenmiştir.

Kaynaştırma İlişkin Görüşler Ölçeği, Kırcaali-İftar (1996) tarafından Türkçe'ye uyarlanıp, geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin yapılan güvenilirlik çalışmasında, Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı 0.80 olarak bulunmuştur

Bilgi formu araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Bu bilgi formunda öğretmen adaylarının; cinsiyetleri, devam ettikleri program ve ana bilim dalları, ailelerinde özel gereksinimli birinin bulunup bulunmadığı, yakın çevrelerinde özel gereksinimli birinin bulunup bulunmadığı, kaynaştırmaya ilgili eğitim alıp almadıkları ve özel gereksinimli çocuklarla ilgili herhangi bir eğitim alıp almadıkları ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Deney Süreci: Gönüllü olan öğretmen adaylarının arasından basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle deney ve kontrol grupları belirlenmiştir.

Araştırmanın yapılmasıyla ilgili olarak ilgili anabilim dallarındaki öğretmen adaylarına ulaşıp "Özel gereksinimli Çocukların Normal Çocuklarla Birlikte Eğitilmesi" konusunda beş haftalık bir bilgilendirme programı yapılacağı açıklanmıştır.

2002- 2003 öğretim yılı bahar dönemi başında kaynaştırmaya yönelik bilgilendirme programının nasıl yürütüleceği ve ölçeğin nasıl doldurulacağına ilişkin kısaca bilgi verildikten sonra, deney ve kontrol gruplarına "Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği" eşzamanlı olarak doldurtularak ön test uygulaması yapılmıştır.

Deney grubundakilere 5 hafta süren bilgilendirme programı uygulanmış, kontrol grubundakilere ise herhangi bir uygulama yapılmamıştır.

Bilgilendirme programı uygulamasının birinci haftasında özür, engel, yetersizlik kavramları, özel gereksinimli oluş nedenleri, özel eğitim gerektiren çocukların sınıflandırılması, özel eğitim gerektiren çocukların eğitim ortamları, en az kısıtlayıcı eğitim ortamı, kaynaştırma kavramı, kaynaştırmanın amaçları, kaynaştırmanın önemi, kaynaştırma türleri, kaynaştırmaya alınacak öğrenci özellikleri konularında bilgi verilmiştir.

Bilgilendirme programının ikinci haftasının birinci saatinde ise, Rehberlik Araştırma Merkezi Müdürü kaynaştırma öğrencilerinin tanınması, değerlendirilmesi, yerleştirilmesi sürecini anlatırken; özel eğitim öğretmeni kaynaştırmadaki öğrenciler için hazırlanacak olan bireyselleştirilmiş eğitim programı hakkında, öğretimde ve öğretimin değerlendirilmesinde dikkat edilecek noktalar hakkında açıklamalarda bulunmuşlardır.

Diğer iki saatlik süre içerisinde kaynaştırmanın yararları ve kaynaştırmayı başarıya ulaştıran etmenler açıklanmıştır. Kaynaştırmaya hazırlık çalışmalarında simülasyon etkinliklerine yer verilmiştir.

Bilgilendirme programının üçüncü haftasında, her dört anabilimdalındaki öğretmen adayları, ayrı günlerde, özel gereksinimli öğrencilerle etkileşimde bulunmaları için kaynaştırma uygulaması yapılan

ilköğretim okulundaki özel alt sınıflara götürülmüştür. Etkileşim sürecinde özel gereksinimli öğrencileri ve özelliklerini, öğretmenlerin öğretim yöntemlerini ve öğrencilere yaklaşımlarını izlemeleri sağlanmıştır.

Özel gereksinimli öğrencilerle etkileşim sonucunda Rehberlik Araştırma Merkezi'ndeki toplantı salonunda bir saat gözlem sonuçları tartışılmıştır.

Bilgilendirme programının dördüncü haftasında, kaynaştırma öğretmenin sahip olması gereken beceriler, kaynaştırma sınıflarında etkili sınıf yönetimi, bireyselleştirilmiş öğretim materyallerinin hazırlanması ile ilgili bilgi verilmiştir.

Bilgilendirme programının beşinci haftasında ise özel eğitime muhtaç çocuklara uygun yöntem ve stratejiler ve destek özel eğitim hizmetleri hakkında açıklamalarda bulunulmuştur .

Bilgilendirme programının bitiminden bir gün sonra deney ve kontrol grubundaki öğretmen adaylarına eş zamanlı olarak, kendi sınıflarında son testler uygulanmıştır.

Materyaller: Bilgilendirme programında kullanılmak üzere, ilgili literatür incelenerek ve uzman görüşü alınarak yazılı bir program oluşturulmuştur. Bu program dahilinde haftalara göre kaynaştırma eğitimine yönelik konulara yer verilmiştir.

Verilerin Analizi: Araştırmada elde edilen verilerin analizi SPSS-10 istatistik programı ile yapılmıştır. Veriler bölüm ve gruplara göre ayrıldıktan sonra gruplar arasında farklılığın olup

olmadığını belirlemek amacıyla ilişkili örneklem için t-testi (Paired samples t-Test) uygulanmıştır (Büyüköztürk, 2002). Bilgilendirme sürecinin öğretmen adaylarının tutumlarının değişmesinde etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla, deney ve kontrol gruplarındaki eğitim fakültesinde öğrenim gören öğretmen adaylarının ve her bir anabilim dalının ön test- son test ortalama puanları arasındaki farkı belirlemek için de ilişkili örneklem için t-testi uygulanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, öğretmen adaylarının kaynaştırma konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya ilişkin tutumlarının değişmesindeki etkinliği ile ilgili bulgular yer almaktadır.

1- Eğitim Fakültesinde Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının Ön Test ve Son Test Ortalama Puanlarının T-Testi Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Deney ve kontrol grubundaki öğretmen adaylarının "Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği"nden aldıkları ön test-son test ölçüm puanlarının ortalama, standart sapma değerleri ve t-testi sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2

Eğitim Fakültesinde Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının Ön Test -Son Test Ortalama Puanlarının T-Testi Sonuçları

GRUPLAR	Ölçüm	N	x t	ss p	sd
Kontrol	Ön Test	90	91	62.82	7.06
	Son Test		.59	.55	
Deney	Ön Test	83	60.08	6.06	82
	Son Test		1.74	.000	9.08
			83	45.13	

Tablo 2 incelendiğinde kontrol grubundaki öğretmen adaylarının Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeğinden aldıkları ön test sonucundaki puan ortalaması ve son test sonucundaki puan ortalamaları birbirine benzer olduğu görülmektedir. Ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki fark t-testi uygulandığında istatistiksel olarak anlamlı

bulunmamıştır ($p > .05$). Uygulama sürecinde herhangi bir bilgilendirilme yapılmayan kontrol grubundaki öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarında herhangi bir değişim olmadığı görülmektedir.

Tablo 2'de deney grubundaki öğretmen adaylarının Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeğinden aldıkları ön test sonucundaki puan

ortalaması ve son test sonucundaki puan ortalaması farklılık göstermektedir. Puan ortalamasındaki farklılık yapılan t testi sonucunda anlamlı bulunmuştur ($p < .05$). Son test puan ortalamasındaki azalma deney grubundaki deneklerin kaynaştırmaya ilişkin tutumlarını olumlu yönde değiştiğini göstermektedir. Bu bulgu, deney grubuna yapılan bilgilendirmenin etkili olduğunu göstermektedir.

2- Fen Bilgisi Öğretmenliği Programında Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının Tutum Değişikliği İle İlgili Bulgular

Fen Bilgisi Öğretmenliği deney ve kontrol grubundaki öğretmen adaylarının "Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği"nden aldıkları ön test ve son test puan ortalamalarına uygulanan t-testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo3'de verilmiştir.

Tablo 3

Fen Bilgisi Öğretmenliği Deney ve Kontrol Grubundaki Öğretmen Adaylarının Ön Test ve Son Test Ortalama Puanlarının T-Testi Sonuçları

GRUPLAR	Ölçüm	N	x	ss	sd
		t		p	
Kontrol	Ön Test	22	63.72	8.96	21
	Son Test	0.53		.60	
		22	62.45	5.79	
Deney	Ön Test	27	59.55	7.05	26
	Son Test	6.02		.000	
		27	44.07	9.27	

Tablo 3'te, Fen Bilgisi Öğretmenliği programına devam eden deney ve kontrol grubu öğretmen adaylarının ön test ve son test ortalama puanları ve t-testi sonuçları verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde, kontrol grubunda p değerinin .05'den büyük olması nedeniyle, ön test ve son test ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı görülmektedir. Bu durum bilgilendirme programına katılmayan öğretmen adaylarının tutumlarında bir farklılaşma olmadığını göstermektedir.

Fen Bilgisi Öğretmenliği deney grubundaki öğretmen adaylarının ortalama puanları incelendiğinde ön test ve son test arasındaki ortalama puanlar arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($p < .05$). Ortalama puanlar arasındaki farkın anlamlı bulunması, bilgilendirme programının deney grubundaki öğretmen adaylarının ortalama puanları üzerinde kontrol grubuna göre anlamlı ölçüde azalmaya neden olduğu göstermektedir.

3- Matematik Öğretmenliği Programında Öğrenim Gören Öğretmen

Adaylarının Tutum Değişikliği İle ilgili Bulgular

Matematik Öğretmenliği deney ve kontrol grubundaki öğretmen adaylarının "Kaynaştırmaya İlişkin

Görüşler Ölçeği"nden aldıkları ön test ve son test puan ortalamalarına uygulanan t-testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4

Matematik Öğretmenliği Deney ve Kontrol Grubundaki Öğretmen Adaylarının Ön Test ve Son Test Ortalama Puanlarının T-Testi Sonuçları

GRUPLAR	Ölçüm	N t	x p	ss	sd
Kontrol	Ön Test	21	65.33	7.80	20
	Son Test	21	66.85	7.63	
Deney	Ön Test	15	60.13	6.26	14
	Son Test	15	42.40	9.56	

Tablo 4'te görüldüğü gibi, Matematik Öğretmenliği kontrol grubu öğretmen adaylarının ön test ve son test ortalama puanları arasındaki fark .05 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır ($p > .05$).

Tablo incelendiğinde, Matematik Öğretmenliği deney grubundaki öğretmen adaylarının son test ortalama puanlarının ($X=42.40$), ön test ortalama puanlarına göre ($X=60.13$) daha düşük olduğu görülmektedir. Ortalama puanlar arasındaki fark uygulanan t-testi sonucunda anlamlı bulunmuştur ($p < .05$). Bu sonuç, bilgilendirme programının Matematik Öğretmenliği deney grubundaki öğretmen

adaylarının kaynaştırmaya ilişkin tutumlarında olumlu yönde değişme olduğunu göstermektedir.

4-Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programında Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının Tutum Değişikliği İle ilgili Bulgular

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği deney ve kontrol grubundaki öğretmen adaylarının "Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği"nden aldıkları ön test ve son test puan ortalamalarına uygulanan T-testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Deney ve Kontrol Grubundaki Öğretmen Adaylarının Ön Test ve Son Test Ortalama Puanlarının t-Testi Sonuçları

GRUPLAR	Ölçüm	N	x	p	ss	sd
Kontrol	Ön Test	33	61.06		6.00	32
	Son Test	1.04		.30		
		33	59.48		7.22	
Deney	Ön Test	26	60.42		5.05	25
	Son Test	5.08		.000		
		26	49.30		8.17	

Tablo 5'de görüldüğü gibi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği kontrol grubu öğretmen adaylarının ön test-son test puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$).

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği deney grubundaki öğretmen adaylarının ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki fark ise t-testi sonucunda anlamlı bulunmuştur ($p<.05$). Son test ortalama puanındaki azalma sonucunda Sosyal Bilgiler Öğretmenliğindeki öğretmen

adaylarının kaynaştırmaya ilişkin tutumlarında olumlu yönde değişme olduğunu söyleyebiliriz.

5-Türkçe Öğretmenliği Programında Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının Tutum Değişikliği İle İlgili Bulgular

Türkçe Öğretmenliği deney ve kontrol grubundaki öğretmen adaylarının "Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği"nden aldıkları ön test ve son test puan ortalamalarına uygulanan t-testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

Türkçe Eğitimi Deney ve Kontrol Grubundaki Öğretmen Adaylarının Ön Test ve Son Test Ortalama Puanlarının T-Testi Sonuçları

GRUPLAR	Ölçüm	N	x	p	ss
Kontrol	Ön Test	15	61.86		3.48
	Son Test	.28	.77		
		15	61.33		6.37
Deney	Ön Test	15	60.40		6.11
	Son Test	7.46	.000		
		15	42.53		7.90

Tablo 6'da görüldüğü gibi Türkçe Eğitimi kontrol grubundaki

öğretmen adaylarının ön test ve son test puan ortalamaları

arasındaki fark uygulanan t-testi sonucunda anlamlı bulunmamıştır ($p > .05$). Bilgilendirme programına katılmayan kontrol grubundaki öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarında bir değişme olmadığını söyleyebiliriz.

Tablo 6 incelendiğinde, Türkçe Eğitimi deney grubunda bulunan öğretmen adaylarının ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki farkın ise istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p < .05$). Bu sonuç doğrultusunda, Türkçe Eğitimi deney grubundaki öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin tutumlarında bilgilendirme programının etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Tartışma

Araştırmanın bulguları kaynaştırmaya yönelik olarak öğretmen adaylarının tutumlarının değiştirilmesinde uygulanan bilgilendirme programının etkili olduğunu göstermektedir. Araştırmanın bulguları, bu konuya yönelik yapılmış araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir (Chow, 1976; Kilgor, 1982; Leyser ve Abrams, 1983).

Araştırmada bilgilendirme programı öncesi ve sonrasında elde edilen ölçümler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların görülmesi, bilgilendirme programındaki simülasyon, kaynak kişilerin katılımı ve özel gereksinimli öğrencilerle etkileşim etkinliklerinden kaynaklanabilir.

Kaynaştırmaya yönelik öğretmen görüşlerini inceleyen araştırmalar bilgi eksikliğinin tutumları

olumsuz yönde etkileyebileceğini göstermektedir. Araştırmada uygulamaya katılan derneklerin bilgilendirme programından sonra tutumlarının olumlu yönde değişmesi, bu sonuçları destekler niteliktedir. Atkinson ve Ogletree (1981), Garvan-Pinhas ve Schmelkin (1986), Price ve Ringlaben (1981), Barton (1992) kaynaştırmaya yönelik öğretmen görüşlerini inceledikleri araştırmalarında öğretmenlerin bilgi eksiklikleri olduğu, hizmet içi ve yardımcı destek ihtiyaçlarını dile getirdikleri görülmüştür.

Hazırlanan bilgilendirme programının iyi planlanmış olmasının, değişik yöntem ve tekniklerle sunulması etkili hale getirilmesinin ve bilgilendirme programı süresinin tutumların olumlu yönde değişmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Kaynaştırmaya ilişkin öğretmen tutumlarına yönelik yapılan çalışmalarda kaynaştırmaya yönelik hizmetiçi programlarının etkili olmadığını gösteren araştırmalara da rastlanmaktadır. Bu bulgular, hizmetöncesi yapılacak bir bilgilendirmenin hizmetiçi yapılacak bir bilgilendirmeden daha etkili olabileceğini düşündürülebilir.

Sonuç

Yapılan çalışmada deney grubundaki öğretmen adaylarının "Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği"nden aldıkları ön test ve son test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunurken, kontrol grubundaki öğretmen adaylarının ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Bilgilendirme programına katılan

deneysel grubundaki öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarında olumlu yönde anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Öneriler

Bu çalışmanın bulguları, kaynaştırmaya yönelik hazırlanan bilgilendirme programının öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarında istatistiksel olarak .05 düzeyinde anlamlı bir farklılık yarattığını göstermektedir. Araştırma planlanıp, sonuçlandırılmasına kadar geçen süre içinde karşılaşılan sorunlar ve ilgili literatür incelemeleri göz önüne alındığında konuya ilişkin ileride yapılacak araştırmalara ve uygulamalara yönelik şu öneriler getirilebilir;

İleriki Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Farklı öğretim yöntemleri uygulanarak öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumları üzerindeki etkileri araştırılabilir.

2. Öğretmen adaylarının sayısal ve sözel programlarda bulunmalarının, cinsiyet ve yakın çevrelerinde özel gereksinimli birey olup olmama durumlarına göre kaynaştırmaya ilişkin tutumlarında farklılık olup olmadığına bakılabilir.

3. Bilgilendirmeden bir süre sonra öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarında olumlu tutum değişikliğinin devam edip etmediğinin araştırılması

amacıyla bir izleme çalışması yapılabilir.

4. Zorunlu ya da seçmeli derslerde kaynaştırmaya yönelik yapılacak bilgilendirme ile öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumları arasındaki fark karşılaştırılabilir.

5. İlköğretim birinci ve ikinci kademedeki görev alacak öğretmen adaylarının bilgilendirme sonrası tutum değişiklikleri karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

6. Öğretmenlerin tutum değişikliği ile kaynaştırmaya ilişkin öğretmen becerileri arasındaki ilişkiye bakılabilir.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Üniversitelerin Eğitim Fakültelerinin branş öğretmenleri yetiştiren programlarına Özel Gereksinimli Öğrencilerin Kaynaştırılması'na yönelik zorunlu ders ya da seçmeli bir ders konulabilir.

2. Fakültede seçmeli ya da zorunlu olarak "Kaynaştırma" dersini alan ilköğretim öğretmen adayları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kaynaştırma ortamlarında görevlendirilebilir.

3. İlköğretim 2. kademedeki kaynaştırma sınıflarına fakültede kaynaştırma dersi alan öğretmenler atanabilir.

4. Mevcut öğretmenlere kaynaştırma sınıflarında görevlendirilmeden önce, kaynaştırma konusunda bilgilendirme programı hazırlanıp, uygulanabilir.

KAYNAKLAR

- Akçamete, G., & Kargın, T. (1994). Hizmetiçi eğitim programının öğretmenlerin işitme özel gereksinimlilere yönelik tutumlarına etkisi. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(4),13-19.
- Allan, J., & Sproul, G. (1985). *Mainstreaming readings and activities for counsellors and teachers*. University of Toronto: Guidance Centre.
- Aral, N., & Dikici, A. (1998). *Normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimi olan akranları hakkındaki görüşlerinin incelenmesi*. 8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi, Edirne.
- Ataman, A. (2001). *Özel eğitimde önleme sorunları dersi*. Yüksek lisans ders notları, Bolu.
- Ataman, A. (2002). Kaynaştırmada sınıf öğretmelerinin rolleri ve yetiştirme sorunları. *XI.Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri*, Konya.
- Atay, M. (1995). *Özel gereksinimli çocukların normal yaşlıları ile birlikte eğitim aldıkları kaynaştırma programlarına karşı öğretmen tutumları üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Atkinson, L.M., & Ogletree, E.J. (1982). <http://www.ericfacility.net/servlet/com.artesiatech.servlet.search.SearchServlet?action=9.internet>.
- Avcı, N. (1998). Entegrasyon ve entegre sınıf öğretmeni. *Destek*, 1(1), 20-24.
- Avcı, N., & Ersoy, Ö. (2002). *Okulöncesi dönemde entegrasyonun önemi ve uygulamalarda dikkat edilecek noktalar*. Web: Yayim.meb.gov.tr/yayimler/144/avci_ersoy.htm-25. internet.
- Barton, M. L. (1992). *Teachers' opinions on the implementation and effects of mainstreaming*. Web:<http://www.ericfacility.net/servlet/com.artesiatech.servlet.search.SearchServlet?action=9.internet>.
- Başaran, İ. E. (1982). *Eğitim psikolojisi: Modern eğitimin psikolojik temelleri*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Batu, S. (2000). *Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Batu, S. (2000). Kaynaştırma, destek hizmetler ve kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 35-45.
- (2002). *Özürlülerin sınıflara kaynaştırılması ve kaynaştırmaya hazırlık*. *Çoluk Çocuk Dergisi*, 14.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı, N., & Aslan, N. (1997). Entegrasyona katılan ve katılmayan bireylerin entegrasyona ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Özel Eğitim Günleri*. Eskişehir: Karatepe Yayınları.
- (1997). *İlk ve orta öğretim kurumu öğretmenlerinin engellilere ve kaynaştırmaya ilişkin bilgi ve görüşleri*. IV.Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Eskişehir.
- Belma, A. (1986). *Özel eğitimde entegrasyonun önemi*. 4. Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri. Ankara: YA-PA Yayınları.
- Büyükköztürk, Ş. (2002). *Veri analizi elkitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Cavkaytar, A. (2000). Zihin engellilerin eğitim amaçları. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 115-121.
- Civelek, A. (1991). Zihinsel özel gereksinimli çocukların eğitiminde bütünleştirme yöntemi. *Eğitim ve Bilim*, 11 (82).
- Chow, S. H. L. (1976). *Effects of a mediated training course on teachers and students in mainstreaming programs*. <http://www.ericfacility.net/servlet/com.artesiatech.servlet.search.SearchServlet?action=9.Internet>.
- Çifci, İ. (1997). *Normal çocukları bilgilendirmenin zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Çifci, İ., Yıkmaş, A., & Akbaba Altun, S. (2002). Kaynaştırma sınıflarında

- çalışan öğretmenlerin kaynaştırılmış öğrencilere yönelik pekiştirme araçları kullanma durumlarının belirlenmesi. XI. Ulusal Eğitim Kongresi Bildirileri. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- D'Alonzo, B.J. (1996). <http://www.ericfacility.net/servlet/com.artesiotech.servlet.search.SearchServlet?action=9>. internet.
- Demirtel, Ö. (1997). *Kaynaştırma ve özel sınıfa devam eden eğitilebilir zihin engelli öğrencilerin uyumsal davranış özellikleri ve sözcük dağarcığı düzeyleri bakımından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Diken, H. İ. (1998). *Sınıfında zihinsel engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihinsel engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarını karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Dindar, A. (1990). *Çocuk doktorları ile zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahi anne babaların zihinsel yetersizlikten etkilenmiş bireylere yönelik tutumların karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Diler, N. (1998). *Kaynaştırma kavramı, kaynaştırma uygulamaları ve etkili kaynaştırma için yapılması gerekenler*. 8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi, Edirne.
- Doorlag, D.H., & Lewis, R.B. (1987). *Teaching special students in the mainstream (teaching students with behavior disorders)*. Columbus: Merrill Publishing Company.
- Dyson, A., & Millward, A. (2000). *Schools and special needs issues of innovation and inclusion*. London: PCP.
- Elliot, D., & McKenney M. (1998). Four inclusion models that work. *Teaching Exceptional Children*, 30(4).
- Eripek, S. (1986). Özel gereksinimli çocukların normal sınıflara yerleştirilmesi "kaynaştırma". *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2).
- (1992). Engelliler ve eğitimleri. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1-2), 79-94.
- (2000.) Türkiye'de zihin özel gereksinimli çocukların kaynaştırılmalarına ilişkin olarak yapılan araştırmaların gözden geçirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2).
- Familia-Garcia, M. (2001). *Special and regular education teacher's attitudes towards inclusive programs in an urban community school*. New York City Board of Education. U.S., New York.
- Fiscus, E.D., Mandell, C.J. (2002). *Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesi*. G. Akçamete (Ed). Çev. Şenel, H.G., ve Tekin, E. Ankara.
- Francis, A.H. (1988). *Modifying regular classroom teachers' attitude toward exceptional children: A review of the literature*. Kentucky: Educational Research Association.
- Güleç, H., & Metin, N. (2000). Özel sınıflara ve kaynaştırılmış sınıflara devam eden ilkökul düzeyindeki eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarla engelli olmayan çocukların benlik kavramlarının karşılaştırılması. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(2).
- Gürson-İlıcak, G. (2002). Türkiye'de özel eğitim hizmetleri. *Çoluk Çocuk Dergisi*, 14, 33-35.
- Göksu, İ. (1998). *Kaynaştırma eğitimi*. Web: Simakram kolayweb.com/ kaynaştırma.htm-101k.Adana. internet.
- Hendricks, I., & Sloan, C.A. (1981). <http://www.ericfacility.net/servlet/com.artesiotech.servlet.search.SearchServlet?action=9>. Internet.
- Ishler, P. (1983). <http://www.ericfacility.net/servlet/com.artesiotech.servlet.search.SearchServlet?action=9>.
- Johnson, D.W., & Johnson, R.T. (1984). *Attitudes and attitude change in special education: Theory and practice*. Virginia: The Council for Exceptional Children.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). *İnsanlar ve insanlar*. İstanbul: Evrim Basım Yayım.
- Karasar, N. (1995). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara.
- Kargın, T. (1997). *Farklı eğitim özgeçmişlerine sahip öğretmenlerin*

- işitme engeline ilişkin bilgi düzeyleri ile işitme özel gereksinimli çocuklar ve anne-babalara yönelik tutumların karşılaştırılması. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kayaoğlu, H. (1999). *Bilgilendirme programının normal sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma ortamındaki işitme özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kırcaali-İftar, G. (1992). Özel eğitimde kaynaştırma. *Eğitim ve Bilim*, 16, 45-50.
- (1992). Kaynaştırma becerileri özdeğerlendirme aracı. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5, 119-129.
- (1998). *Özel gereksinimli bireyler ve özel eğitim*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. No: 561.
- Kırcaali-İftar, G., & Uysal A. (1999). Zihin özürlü öğrencilere özel eğitim danışmanlığı aracılığıyla uygulanan resimli fişlerle okuma-yazma öğretiminin etkililiği. *Özel Eğitim Dergisi*, 3, 3-13.
- Kilgore, A.M. (1982). *Implementing educational equity practices in a field-based teacher education*. Nebraska: The National Conference of the Association of Teacher Educators.
- Koury, K.A. (1993). *Impacting attitudes of teachers toward mainstream students who are at-risk: A holistic approach*. West Virginia: Teacher Knowledge.
- Kuz, T. (2001). *Kaynaştırma eğitimine yönelik tutumların incelenmesi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Özel Gereksinimli İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- Küçükler, S., & Kanık-Richter, N. (1994). Normal çocuğa sahip anne-babaların özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumları. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(4), 20-28.
- Leyser, Y., & Abrams, P.D. (1983). A shift to the positive: An effective programme for changing pre-service teachers' attitudes toward the disabled. *Educational Review*, 35(1) 35-43.
- Lewis, R.B., & Doorlag, D.H. (1999). *Teaching special students in general education classrooms*. Columbus, Ohio.
- Mağden, D., & Avcı, N. (1999). Öğretmen adaylarının özürlü öğrencilerin kaynaştırılmasına ilişkin görüşleri. *IV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri*. Eskişehir.
- Markell, C. (1976). *Exceptional students in regular classes: Interviews with 43 North Dakota elementary teachers*. Upper Midwest Small Schools Project. Education and Psychology.
- Mayhew, J. (1994). Are preservice general educators being adequately prepared for inclusion?. <http://www.ericfacility.net/servlet/com.artesiatech.servlet.search.SearchServlet?action=9>.
- Metin, N. (1992). Okulöncesi dönemde özel gereksinimli çocuklar için kaynaştırma programları. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(2), 34-36.
- (1997). *Okulöncesi dönemde entegrasyon ve entegrasyonun başarısını etkileyen faktörler*. Okulöncesi Eğitim Sempozyumu, Ankara.
- (1997). Anaokuluna devam eden 4-6 yaş grubundaki çocukların anne-babalarının normal ve özürlü çocukların kaynaştırıldığı programlar hakkındaki düşüncelerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi 5. Mitat Enç Özel Eğitim Günleri*. Ankara: Türkiye Sakatlar Konfederasyonu Yayınları: 5.
- Metin, N., & Güleç, H. (1998). *İlköğretim okullarındaki eğitimcilerin özürlü çocuklarla normal çocukların kaynaştırıldığı programlar hakkındaki düşüncelerin incelenmesi*. 8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi, Edirne.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2000). *Özel eğitim hakkında kanun hükmünde kararname ve özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. Ankara. Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.
- Osborne, A.G., & Dimattia, P. (1994). The least restrictive environment mandante: Legal implications. *Exceptional Children*, 61(1), 6-14.
- Özbaba, N. (2000). *Okul öncesi eğitimcilerin ve ailelerin özel eğitime muhtaç çocuklar ile normal çocukların entegrasyonuna (kaynaştırılmasına)*

- karşı tutumları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özsoy, Y., Özyürek, M., & Eripek, S. (1996). *Özel eğitime giriş*. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Özyürek, M. (1983). *Birlikte ve ayrı eğitimin etkililiği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- (1995). *Engelli kişilere yönelik değiştirilen tutumların sürekliliği*. Ankara: Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 25.
- (2000). *Tutumlar ve özel gereksinimlilere yönelik tutumların değiştirilmesi*. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Salend, S. J. (1998). *Effective mainstreaming: Creating inclusive classrooms*. New Jersey: Merrill.
- Sarı, H. (2002). *Özel eğitime muhtaç öğrencilerin eğitimleri ile ilgili öneriler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Sarı, H., & Saygın, F. (2002). Üniversite öğrencilerinin özel eğitim dersi etkinlikleri almalarına yönelik ihtiyaçların analizi. *XI. Ulusal Eğitim Kongresi Bildirileri*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Sargın, N. (2002). Anasınıfında bulunan zihinsel engelli çocuklara yönelik öğretmen tutumlarına ilişkin bir çalışma. *XI. Ulusal Eğitim Kongresi Bildirileri*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Strain, P.S, & Kerr, M.M. (1981). *Mainstreaming of children in schools*. New York: Academic Research.
- Sucuoğlu, B. (1996). Kaynaştırma programlarında anne baba katılımı. *Özel Eğitim Dergisi*, 2, (2) 25-43.
- Şahbaz, Ü. (1997). *Öğretmenlerin özel gereksinimli çocukların kaynaştırılması konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya ilişkin tutumlarının değişmesindeki etkililiği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (1999). *I. özürülüler şurası ön komisyon raporları*. Ankara.
- Temel, F. Z. (2000). Okul öncesi eğitimcilerinin özel gereksinimlilerin kaynaştırılmasına ilişkin görüşleri. *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 148-155.
- Tor, H., & Halhallı, M. (2002). Ortopedik özel gereksinimlilerin konutlarda karşılaştıkları sorunlar ve mekanların düzenlenmesi. *XI. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Uysal, A. (1997). Okul yöneticileri ve öğretmenlerin zihinsel engelli çocukların kaynaştırılmasında karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşler. *Ankara Üniversitesi 5. Mitat Enç Özel Eğitim Günleri*. Ankara. Türkiye Sakatlar Konfederasyonu Yayınları: 5.
- Whitworth, J.W. (1999). *A model for inclusive teacher preparation*. Web: www.ed.wright.edu/~prenick/JournalArchives/Winter1999/whitworth.html-28k-.
- Yıkmiş, A., Şahbaz, Ü., & Peker, S. (1997). Hizmetiçi eğitim programlarının öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik tutumlarına etkisi. *Özel Eğitim Günleri*. Eskişehir: Karatepe Yayınları.
- (1998). *Özel eğitim danışmanlığı ve kaynaştırma dersinin öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarına etkisi*. 8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi, Edirne.